

суміжних природних ресурсів. Земельні та водні відносини також тісно взаємопов'язані і взаємообумовлені. Порядок надання земель водного фонду в користування та припинення права користування ними встановлюється земельним законодавством. Користування земельними ділянками прибережних захисних смуг, смуг відведення та берегових смуг водних шляхів для сінокосіння, рибогосподарських потреб, культурно-оздоровчих, рекреаційних цілях здійснюється з урахуванням вимог щодо охорони річок і водойм від забруднення, засмічення та замулення, а також з додержанням правил архітектури планування приміських зон та санітарних вимог.

Отже, можна констатувати, що принцип правового забезпечення комплексного підходу до використання й відтворення природних ресурсів відіграє важливу роль у сфері використання, відтворення і охорони природних ресурсів, а також є загальним принципом земельного та природоресурсного права.

Список літератури:

1. Каракаш І.І. Земельне право України: Підручник / М.В. Шульга, Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман, І.І. Каракаш та ін.; За ред. М.В. Шульги. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 6. – 25.
2. Природноресурсове право України : Навч. посіб. / За ред.. І.І. Каракаша. – К. : Істина, 2005. – 376 с.
3. Экологическое право: учебник для вузов / Н.Д. Эриашвили, Ю.В. Трунцевский, В.В. Гучков и др.; Под ред. В.В. Гучкова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2000. – 415 с.

Шульга М. В.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри земельного та аграрного права,

Лейба Л. В.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

До питання про природноресурсове право

Як відомо, життя людини та існування суспільства нерозривно пов'язані з природним середовищем та використанням природних ресурсів. Взаємодія людини і суспільства з природним середовищем завжди існувала й існує у тих чи інших конкретних формах. Всі види взаємодії людини і суспільства з природою зазвичай умовно називають природокористуванням. Природокористування – це процес взаємодії людини з природою, в результаті якого відбувається включення природних об'єктів у сферу життєдіяльності людини. Сьогодні науково-технічний прогрес істотно розширив масштаби і можливості людства у сфері природокористування.

Регламентація відносин щодо використання природних ресурсів була започаткована нормами природноресурсового права.

Природноресурсне право має свою історію. Його формування припадає на 80-ті роки минулого століття. Норми природноресурсового права регулювали й екологічні відносини, які на той час тільки починали зароджуватися. Завершеність цієї галузі права ні у кого не викликала сумнівів, вона вважалась самостійною галуззю. Відповідні навчальні дисципліни викладалися у вузах та були забезпечені навчальними підручниками та посібниками за редакцією Ю. О. Вовка, І. І. Каракаша та ін.

Пізніше (у 90-ті роки) перевага стала надаватися екологічному праву, яке стало пріоритетним та одночасно охоплює і природноресурсові відносини.

Суспільне усвідомлення необхідності забезпечення раціонального використання та своєчасного відтворення природних об'єктів та їх ресурсів сьогодні стало реальністю. Про це свідчить прискорений розвиток природноресурсового законодавства, яке налічує 4 кодекси та низку спеціальних природноресурсних законів.

Інтенсивний розвиток природноресурсового законодавства спонукав до формування і сучасного змісту природноресурсового права.

Предметом природноресурсового права виступають суспільні відносини, які стосуються забезпечення раціонального використання та своєчасного відтворення природних об'єктів та їх ресурсів. Саме нормами природноресурсового права здійснюється регламентація цих відносин.

Однією з окремих домінуючих ресурсових галузей права традиційно вважалось земельне право. Це зумовлено тим, що земля виконує важливі функції, які є визначальними для забезпечення нормальної життєдіяльності суспільства, а саме економічну, соціальну та екологічну. Економічна функція землі проявляється в тому, що вона являє собою важливий матеріальний ресурс, відіграючи роль основного засобу виробництва в сільському та лісовому господарстві та слугуючи просторовим базисом для функціонування інших галузей економіки. Соціальна функція полягає в тому, що вона виступає місцем проживання. Сутність екологічної функції землі проявляється в тому, що земля займає центральне місце в екологічній системі, виступає її цементуючим ресурсом. Предмет земельного права складають земельні відносини, що пов'язані з використанням та охороною землі.

Новації сучасного земельного законодавства як складової законодавства природноресурсового призвели до певних змін у предметі правового регулювання земельних відносин. Це стосується, зокрема, відносин, пов'язаних з відтворенням земель та земельних ресурсів. Відомо, що земля як самостійний об'єкт природи має природне походження і не може бути штучно створена. Проте чинне земельне законодавство передбачає специфічні правові форми відтворення певних властивостей земель. Насамперед мова йде про рекультивацію порушених земель. Ст. 166 Земельного кодексу України визначає рекультивацію як комплекс організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель. Рекультивація, будучи правовою формою відтворення

порушених земель, може стосуватися усіх категорій земель. Але обов'язковій рекультивації згідно із законом підлягають землі, які зазнали змін у структурі рельєфу, екологічному стані ґрунтів і материнських порід та у гідрологічному режимі внаслідок проведення гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт.

Самостійною правовою формою відтворення земельних ресурсів земельний закон визнає консервацію земель. Відповідні правові приписи зосереджені в главі 28 Земельного кодексу України. Згідно з приписами цієї глави консервація визначається як тимчасове припинення господарського використання земель та проведення їх залуження або залісення.

Консервації підлягають деградовані та малопродуктивні землі. До деградованих земель закон відносить земельні ділянки, поверхня яких порушена внаслідок землетрусу, зсувів, карстоутворення, повеней, добування корисних копалин тощо. Отже причиною деградації земель можуть виступати як природні процеси, так і результати господарської діяльності людини. До складу деградованих ст. 171 ЗК України відносить також земельні ділянки з еродованими, перезволоженими, з підвищеною кислотністю та засоленістю, забрудненими хімічними речовинами ґрунтами та інші.

Таким чином деградованими можуть бути як сільськогосподарського, так і несільськогосподарського призначення землі. Нарешті, до малопродуктивних земель згідно із законом відносяться сільськогосподарські угіддя, ґрунти яких характеризуються негативними природними властивостями, низькою родючістю, а їх господарське використання за призначенням є економічно неефективним.

Консервації підлягають також техногенно забруднені земельні ділянки, на яких неможливо одержати екологічно чисту продукцію, а перебування людей на цих земельних ділянках є небезпечним для їх здоров'я.

Наведені правові форми відтворення земельних ресурсів стосуються їх якісного стану. Для тих земель, які виконують функцію засобу виробництва (землі сільськогосподарського та лісогосподарського призначення),

першоосною вважається відтворення їх якісного стану наприклад, відновлення та підвищення родючості ґрунтів; підвищення продуктивності земель. Для всіх інших земель відтворення полягає у відновленні інших властивостей землі.

Специфічна правова форма відтворення кількісного стану земель представлена відшкодуванням втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва. Інститут відшкодування втрат відомий був ще радянському земельному законодавству. Чинне земельне законодавство України закріплює суттєво оновлений за змістом інститут відшкодування втрат. Сьогодні він поєднує в собі вимоги як кількісного, так і якісного стану земель сільськогосподарського і лісогосподарського призначення.

На останок слід зазначити, що норми, присвячені різним формам відтворення земель, розпорошені в земельному законодавстві. Так, приписи, які регулюють відносини щодо рекультивації та консервації земель, включені до Розділу VI «Охорона земель». Що ж стосується норм, які регламентують відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, то вони розміщені в Розділі VII «Управління в галузі використання і охорони земель» Земельного кодексу України.

Видається, що законодавець поки що остаточно не визначився з підходом до регламентації відносин щодо відтворення земельних ресурсів та не акумулює відповідні приписи в єдиній главі чи розділі ЗК України. Це наводить на думку про необхідність спеціального дослідження на доктринальному рівні тих відносин, які формуються щодо відтворення земельних ресурсів.

Балюк Г.І.,

професор кафедри екологічного права

юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрН України